

Om präster i Tanum

Tanums pastorat bestod av moderkyrkan i Tanum och annexkyrkan i Lur.

Jens Pederссön

Han finns omnämnd 1577 och 1592 och han var död 1594 då det talas i Näsinge om en bibel som ”sal. hr Jens i Tönnum lænt av Næsing kirke och de nu sidenn maatte löse igien”.

Jacob Pederссön – finns omnämnd 1594 o 1597. Vid visitation 1594 predikar han om den gode herden och på frågan hur hr Jacob skickar sig gav de honom gott vittnesbörd. Han var komminister i Tanum 1592 då superintendenten fick befallning att insätta honom till sognepräst i Jens Pederссöns ställe ”så fremt bønderne ville kalde hannem”

Hans Torberntссön – prästvigd och komminister i Solberga 1604, kyrkoherde i Tanum 1610 och vice prost över ”Wiken” 1624. Vid visitation 1620 var allt i gott skick, men 1625 hade ungdomarna dålig kunskap. 1634 var allt i gott skick igen. Han efterträddes av sin son.

Torbiörn Hansson – kyrkoherde i Tanum 1634. Död 1638

Christen Andersson Studt – prästvigd 1636 till kommunister i Uddevalla. Blev kyrkoherde i Tanum 1643. Under hans tid blev Bohuslän svenskt, 1658, vilket inte påverkade kyrkolivet speciellt mycket. Besökarna fortsatte använda sina danska biblar och psalmböcker. När Studt dog 1673 begravdes han under en stor sten i koret på Tanums kyrka.

Lauritz Olsson Bagger – son till domprosten Olof Nilsson Baggerus i Lund. Lauritz disputerade i Greifswald 1663, i Köpenhamn 1666 o 1667, i Lund 1669, var magister o rektor i Hälsingborg 1668-71 och kyrkoherde i Laholm ett halvt år. Han blev kyrkoherde i Tanum 1673 o prost över Vikorna. Under Baggers tid pågick Gyldenlöwefejden i Bohuslän och prästgården i Tanum brändes ner 1676. Död 1685.

Jesper Pinck – ”Troligen född i Hälsingborg, där detta namn bars av flera”. Hade studerat i England innan han blev student i Lund, där han blev magister 1688. Fick kyrkoherdetjänsten i Brunnby (Lunds Stift), men infriade inte löftet att konservera (gifta sig med) kyrkoherdeänkan där, gifte sig i stället med Baggers änka och blev kyrkoherde i Tanum 1687 och senare prost i Vikorna. Död 1719.

Andreas Thoereri Borgvall – Föddes i Göteborg i november 1683, studerade i Lund 1702 och i Uppsala 1704. Blev kyrkoherde i Tanum 1710. Året efter anklagades han för medhåll med fienden och ”hans mor Christina Söffringsdotter skriver en böneskrift för sin son pastor Borgvall från Norge att komma hem”. Samma år förstörde Löwendahls trupper Tanums prästgård.

Borgvall är först gift med företrädaren Pincks dotter och senare med Birgitta Walleria. Hon var dotter till biskopen Daniel Wallerius i Göteborg. Han var känd för att ha genomfört försvenskningen i stiftet. Karl XI utfärdade direktiv att alla danska böcker skulle avskaffas, svenska klockare tillsättas och svenska ceremonier, prästdräkt och predikan föreskrevs. Detta väckte en del motstånd framför allt från allmogen.

Under Borgvalls tid var det en mycket orolig tid. Det Stora nordiska kriget pågick och det påverkade livet i Tanum på många sätt. På nära håll kunde man följa militärövningar och se soldater som återvände från det förlorade anfallet mot Norge 1718. I Tanums prästgård blev Görtz först tagen i arrest och sedan stod Karl XII lik en natt innan han fördes till Uddevalla för att balsameras för att klara resan vidare till Stockholm.

I mars 1719 dör först Andreas och bara en månad senare dör även Birgitta.

Peter Elfström - var född i Kungälv 12 mars 1676, skrevs in på Göteborgs gymnasium 1695 och var efter sina studier informator hos häradshövdingen Johan Cedekrona i Kungälv. 1703 blev han student i Lund och återvände 1706 till Bohuslän som informator på Åby säteri i Tossene hos gymnasierektorn Abraham Wäfer. Denne var gift med Peters moster Cecilia Fagerdahl. På Åby bodde även hennes bror Jacob.

År 1711 blev han av kyrkoherden Andreas Borgvall, en studiekamrat från Lund, kallad till komminister i Tanum efter Rasmus Canutus de Fine som dött samma år. Elfström var inte prästvigd men blev examinerad och prästvigd i Skara i april 1711 av biskop Jesper Swedberg och blev samma år präst i Tanum.

I samband med Löwendahlsfejden 1711 blev Elfström och några andra präster anklagade för dansk-norska sympatier och förda till Uddevalla för förhör, men blev frisläppta.

Hans hustru hette Anna Christina Rathe. Hon var född i Marstrand 1695 och dotter till tullnären Olof Rathe och hans hustru Benedicta Fagerdahl. Peter Elfströms svåger hette Petrus Rathe. Han var först rektor 1711-1723 vid Uddevalla skola men sedan vice pastor i olika församlingar, bl.a. i Skredsvik. Han och andra personer med namnet Rathe omnämns ofta. De var bröder till Anna Christina Rathe.

Elfström var en flitig dagboksskrivare och det finns 14 almanackor bevarade med utförliga och dagliga anteckningar om vädret, astronomiska iakttagelser, samt om resor i Tanums och Lurs socknar, där han beskriver sina uppgifter som präst.

Han var en mycket intresserad och kunnig trädgårdsodlare och ett stort utrymme ägnade han åt noggranna anteckningar om blommor och fruktträd. Han har dessutom tecknat en bergskontur, där han följer solens uppgång under vår och höst. Elfström bodde på komministerbostället Lilla Ulvesked och det bör ha varit utsikten därifrån som han ritat av. Tanums dop-, födelse- och begravningsbok 1719-1730 är skriven av samma hand som almanackan, alltså av Peter Elfström.

Han avled i februari 1732.

Elfströms son **Andreas Petri** född i mars 1722 blir komminister i Tanum 1754. ”Hans flit berömmes högeligen” Han var gift med Johan Oedmans dotter Johanna. Andreas dör 1767 och efterträds av Andreas Ödman.

Johan Petri Oedman 1682-1749

Johan är son till rådmannen i Borås, Peter Ödman och hans hustru Elisabeth Hansdotter Lander. Han föds i Borås 1682 och får enligt dödsrunan i Tanums dödbok en kristen uppfostran och hållen i skola. 1692 kom han till Trivialskolan i Göteborg och gick igenom alla klasserna på 3 år för att 1699 bli uppflyttad till gymnasiet och sina studier i latin, grekiska och hebreiska. Vid den tiden har han hunnit bli faderlös och fått en ny styvfar, Andreas Bornander, som flyttat familjen från Borås, först till Älvsborg och sedan 1701 till Bro. 1703 börjar Johan studera i Lund. Han hinner också vara informator för Palmstiernas son under ett år innan han disputerar 1709.

Enligt Skarstedts Herdaminne har Johan även studerat i Uppsala och Rostock, Tyskland. Efter att ha blivit prästvigd fick han en kallelse från domprost Löfgren i Göteborg att vara adjunkt hos honom i Domkyrkan och 1711 kommer en kallelse från kommandanten i Göteborg Överste Posse att bli regementspastor vid Kungl. Maj:ts Lifregemente i Wismar i Tyskland. Med erhållen fullmakt anlände Johan till Wismar den 16 april 1711. Där pågick det stora nordiska kriget och Johan fick vara med om den svåra belägringen då staden uthungrades och beskjutningen av staden, som ledde till kapitulationen 1716.

Johan måste ha varit i Sverige den 1 juni 1714, för då ingår han äktenskap med Sofia Agatha Buchardus i Kristine -den Tyska kyrkan- i Göteborg. Hon var dotter till kyrkoherden där, Johan Otto Burchardus och Catharina Agneta Schröder.

När Johan och Sofias första barn Catharina föds i Rommele står han däremot som frånvarande regementspastor i Wismar. Sofia bor vid födseln hos sin syster, som är gift med kyrkoherden Kreitlow i Rommele. Hon dör i barnsäng och det är osäkert var Catharina är tills Johan kommer tillbaka till Sverige. Troligstvis är hon kvar hos Kreitlows.

Den 2 juli 1719 börjar han sin tjänst som kyrkoherde i Tanums Pastorat. Tanums pastorat bestod endast av två kyrkor, moderkyrkan i Tanum och anexkyrkan i Lur, som ligger 1 $\frac{3}{4}$ mil landsvägen och 1 $\frac{1}{2}$ mil gent över fjället från varandra.

Det är en fattig och krigshärjad bygd han kommer till. 1711, under det stora nordiska kriget, hade Bohuslän ockuperats av den danske ståthållaren i Norge, Valdemar Löwendahl. Prästgården plundrades och förstördes och kyrkan användes som förrådsbyggnad. De dansk-norska trupperna drevs tillbaka men kriget återkom till Tanum sju år senare i samband med Karl XII:s norska fälttåg. Kungen stupade som bekant vid Fredrikstens fästning den 30 november 1718.

Då hans lik fördes till Stockholm stannade processionen en natt i Tanums prästgård. Runt samma tid, december 1718, blev den svenske "rikshushållaren" Baron Georg Heinrich von Görtz arresterad i samma prästgård. Han dömdes senare till döden och avrättades i februari efterföljande år.

Det var alltså en historisk men nedgången byggnad Johan flyttade in i när han började sin nya tjänst 1719.

Den 16 februari 1720 gifter sig Johan med Anna Maria Trogelia i Skredsviks kyrka. Hon var änka efter kyrkoherden där och hon hade redan fyra barn.

Under Oedmans tid rådde fred i landet och både prästgården och kyrkan blev ombyggda. De hade blivit mycket förstörda under kriget och var i stort behov av reparation. I sin bok *Chorographia Bahusiensis* (utgiven 1746) skriver han att efter 1723 är kyrkan byggd av sten, "försedd med ett kostbart blytak, stort kor som en liten kyrka varifrån man går i en vacker sakrestia välvd av sten med tegeltak". Den dyrbara altartavlan från 1686 blev renoverad liksom predikostolen och läktaren. Stolarna och golven var också nya. Oedman skriver även att kyrkan kunde rymma 2000 personer!

Oedman efterträder 1735 sin styvfar Bornander som Vikornas kontraktsprost och som prost fick han möjlighet åka runt i kontraktet och blev med tiden en ansedd man av sina ämbetsbröder. Vid flera tillfällen föreslogs han som riksdagsman för Vikornas kontrakt i norra Bohuslän, medan Älvsyssel i södra delen hade större makt och skickade sin kandidat. 1742 klagar han hos biskopen "att the then ena gången efter then andra bjuda til utan all raison at göra oss (i Vikorna) liksom voro vi theas vasaller"

När han tredje gången fick Vikornas fullmakt åkte han iväg till Stockholm, liksom Per Tranchell från Älvsyssel. Båda möttes i riksdagen 1746 med anspråk på att representera länet. Tvisten löstes genom att båda fick stanna kvar och dela på arvodet. Följden blev att man i fortsättningen alternerade mellan norra och södra delen.

Johan Oedman dör 1749 av "ålderdoms bräckligheter".

Petter Ödman 1721-1763

Petter var Johan Oedman och Anna Maria Trogelias första gemensamma barn. Det kom att bli nio till. Johan hade tidigare en dotter och Anna Maria hade två döttrar och två söner. Petter gick först i skola i Strömstad och sedan på gymnasium i Göteborg, vilket man får veta om man läser Oedmans *Chorographia Bahusiensis*.

I Strömstad fanns trenne " Rectores såsom wackert lärde män hafwa upfostrat så snälle gossar at de med wackert Testimonio försedde äro efter utståndén Examen blefna Gymnasister i Giöteborg ther ibland 2:ne mina Söner Petrus ocg Andreas Theodorus Oeddmanni stå til at räkna.

Sina studier fortsatte Petter först i Uppsala, där han skrevs in 1743 och sedan i Rostock i Tyskland 1745. Där skrevs han in som Gothoburgo-Suecus.

Trots sin långa utbildning fick han som så många andra teologistudenter vid denna tid nöja sig med en klockaretjänst i Tanum. Där finner vi honom när han 1753 gifter sig med

hushållerskan vid Tanums prästgård, Anna Larsdotter Sundgren. De bodde på Persbo, Lilla Ulvesked och fick fem barn innan båda dog i lungdot 1763.

Andreas Theodorus Ödman 1722-1771

Den 19 april ”om morgonen bebådades Herr Magisterns lille son wara född, döptes den 22 ok kallades Andreas Teodorus”. Detta skriver Peter Elfström i sin almanacka från 1722. Andreas var Johan Oedman och Anna Maria Trogelias andra barn. Liksom sin bror Petter gick han först i skola i Strömstad och sedan på gymnasium i Göteborg. Där blev han student 1742. Efter studier i Rostock prästvigdes han 1747 på riksråd von Höpkens kallelse, sedan adjunkt bland annat i Tegneby.

1751 hittar vi honom som nådeårspräst i Ölmevalla i Halland. Nådeår var den tid prästens änka och barn fick bo kvar efter prästens död. Ofta blev den nya prästen tvungen att gifta sig med (conservera) änkan för att få tjänsten. I det här fallet gifte han sig med kyrkoherdedottern Anna Christina Mellander och de flyttar så småningom till Göteborg. Andreas gör tre resor som skeppspräst med Ostindiska kompaniet till Kina, 1759, 1762 och den 28 december 1765 åker han iväg med skeppet *Stockholms Slott*. Denna resa kom att bli mycket omtalad av olika anledningar. Resan är noggrant dokumenterad i en skeppsdagbok som finns digitaliserad och Frängsmyrs bok om Ostindiska kompaniet ger oss flera uppgifter om vad som hände ombord på skeppet. Mest uppmärksamhet fick händelsen då den humanistiske kaptenen Carl Gustav Ekeberg tillsammans med två superkargörer upprördes av holländarnas behandling av tre slavpojkar och friköpte dessa och tog dem med till Sverige. Om detta har Anders Sparrman berättat i en minnesskrift. Sparrman, som är mest känd för sin världsomsegling tillsammans med Cook, var med på samma resa som Linnélärjunge. Dessa skulle samla information och växter i främmande länder och ha med hem till sin läromästare. I juli 1767 kommer Kinarensärerna hem och Andreas söker tjänst i land. I födelseorten Tanum har komministertjänsten blivit ledig efter Andreas Elfströms död 1767. Samma tjänst söktes också av Peter Gedda, men de flesta rösterna gick till Andreas, som 1768 flyttar in på komministerbostället Lilla Ulvesked tillsammans med sin fru och de tre (ev fyra) barnen.

Den 3 juli 1771 dör Andreas endast 49 år gammal av lungdot och han begravs den 14 juli i Tanum.

Andreas Petter Ödman 1761-1796

Andreas Petter var son till Petter Ödman och Anna Larsdotter Sundgren. När han var endast två år dog båda föräldrarna i lungdot och han fick flytta till Lilla Ulvesked där komministern Andreas Elfström bodde. Elfström hade tidigare varit gift med Andreas Petters moster Johanna. Han blev student 1785 och prästvigd 1788. Samma år kom han som adjunkt till Tanum och bodde hos komministern Sven Ahlenius på Lilla Ulvesked fram till sin död i feber 1796.

Matthias Jacobi Ekström 1703-1778

Föddes i Älvsborg i februari 1703, son till kyrkherde Jacob Ekström. Denne hade en tid varit bataljonspräst i Wismar och då haft sonen med sig. Matthias studerade både i Lund och Uppsala och blev 1740 lektor i historia. 1742 prästvigdes han och året därpå höll han en parentation (minnestal över avliden) över Ulrika Eleonora. En resande erbjöd honom 100 dukater för att få trycka den i England, men anbudet avslogs på inrådan från biskop G Wallin.

1749 efterträdde han Johan Oedman som kyrkoherde i Tanum. Då hade han redan tackat nej till att bli ordinarie kunglig hovpredikant. Inte heller anbudet från riksrådet Tessin att bli professor i historia fick vika för Tanum.

Ekström blev kontraktsprost 1750, riksdagsman 1765-66 och var ledamot av psalmbokskommissionen.

Han avled av ett slaganfall i maj 1778. Då hade han redan 1770 varit så svag att han varken kunde gå eller stå och av ålderdomssvaghet ej kunnat "agera en fullkomlig man i ämbetet". Trots sin svaghet hade han 1772 blivit teologie doktor. Samma år hade Gustaf III bott en natt på Tanums prästgård.

Ekström beskrevs som en man som "ägde en stark kroppsbeeggnad, behagligt utseende, lätt umgängessätt och utmärkte sig såsom en lycklig talare både i predikstolen och katedern".

Gomer Brunius 1748-1819

Gomer föddes i Varberg den 13 juli 1748. Han var son till tolagsbokhållaren (tolag var ett slags tull) Paulus Brunius. Han kom ursprungligen från Danmark och den äldste kände stamfadern var prästen Niels Brun från Odense, död 1569.

Gomer studerade i Lund och prästvigdes 1771. Året därpå åkte han iväg på sin första resa till Kina som skeppspräst ombord på Svenska Ostindiska kompaniets fartyg *Finland*. Han gör ytterligare två resor, 1774 med *Terra Nova* och 1776 med *Sofia Magdalena*. På sista resan har han den legendariske Carl Gustaf Ekeberg som kapten. Till Tanum kommer Brunius 1779, blir prost 1796 och teologie doktor 1809.

Det väckte både förvåning och harm att Brunius blev kyrkoherde med så få meriter vid så unga år, men kostade enligt biskop Wallenstråle 10 000.

Det finns många historier om Brunius i Tanum bl a att han brukade predika i frack, vilket anmäldes och ledde till process. Denna vann Brunius och det fastslogs att det inte var otillbörligt att predika i denna klädsel.

Brunius stora intresse var jordbruk och framför allt lyckades han få bönderna intresserade av potatisodling. Det berättas att han köpte potatis från Tyskland och skörden låste han in i sin källare och det hela var mycket hemlighetsfullt. Böndernas nyfikenhet var så stor att man bröt sig in för att se vad prästen hade bakom lås och bom.

Brunius var också täckdikare och utdikade myrar och sank mark och på så sätt ökade prästgårdens uppodlade areal avsevärt. Han insåg även nödvändigheten av att tillföra jorden gödsel och startade därför ett trankokeri för att få sillgrums till gödning. Intresset för odling resulterade i att han köpte Mjölkeröds gård, där ett tegelbruk anlades.

I ett brev skriver Brunius att han drev åkerbruket med 26 drängar och där berättas även att rummet där Görtz vistades som fånge "stod kvar 1779 men nedtogs 1780, då nya hus uppsattes", att Carl XII och Gustaf III varit här menar han var obetydliga omständigheter "ty kungar som fångar måste väl någonstädes hafva härbärge"

Intresset för kyrkan och dess skötsel intresserade honom inte lika mycket som jordbruket, så efter hans död var kyrkan i så dåligt skick att man var tvungen att riva den och bygga en ny. Denna stod färdig 1826.

Brunius var gift med Mariana Rodhe och de fick 13 barn. Han avled den 29 oktober 1819 av ålderdom och ligger begravd på Tanums kyrkogård.

Vincent Emanuel Ritterberg 1770-1842

Föddes i Göteborg den 10 februari 1770, son till en superkargör vid Ostindiska kompaniet. Studerade i Uppsala och blev magister 1794. Prästvigd och pastorsadjunkt i Christine 1803. Till Tanum kom han 1820.

Död den 28 oktober 1842 av ålderdom.

Johan Michael Strettenberg 1783-1850

Föddes 1783 i Göteborg, son till en klensmed. Studerade i Uppsala och Lund. Blev prästvigd 1811 och sedan adjunkt i Christine 1812. Komminister i Tölö 1820. Ledamot av Vetenskaps- och vitterhetssamhället 1829. Kyrkoherde i Årstad 1832. Prost 1836 och samma år predikant vid prästmötet. Blev kyrkoherde i Tanum 1842. ”Predikade företrädesvis nykterhetslärans sanningar”

Död 13 juli 1850 i feber.

Källor:

C.W. Skarstedt *Göteborgs Stifts Herdaminne*
Pettersson & Litzén *Göteborgs Stifts Herdaminne*
Johan Oedman *Chorographia Bahusiensis*
Tanums dop och begravningsböcker